

DEBRECENI EGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

Imre László – Nagy Miklós – S. Varga Pál

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE

1849-től 1905-ig

Debrecen, 2009

TARTALOM

BEVEZETÉS (<i>Imre László</i>)	3
1. A „nemzeti klasszicizmus” és a későromantika (1849–1870)	3
2. A dezillúzió kora (1870–1884)	7
3. A modern magyar irodalom előzményei (1884–1905)	9
A „NEMZETI KLASSZICIZMUS” ÉS A KÉSŐROMANTIKA (1849–1870)	13
ARANY JÁNOS (<i>Imre László</i>)*	15
1. Ifjúkori fejlődése és <i>Az elveszett alkotmány</i>	15
2. A népiesség és Petőfi vonzásában, a <i>Toldi</i>	17
3. Verses epikájának továbbfejlődése 1849-ig, a <i>Toldi estéje</i>	21
4. Lírája a 40-es, 50-es években	24
5. A szubjektív epika változatai	27
6. A nagykőrösi balladák	31
7. Kritikai, esztétikai nézetei, irodalomszervező kísérletei	34
8. A hun trilógia	38
9. Lírája a 60-as, 70-es években, a <i>Bolond Istók</i> II. éneke	41
10. <i>Őszikék</i>	45
11. A pálya vége, a <i>Toldi szerelme</i>	49
✓12. Utóélete, jelentősége	52
TOMPA MIHÁLY (<i>Imre László</i>)*	56
GYULAI PÁL (<i>Imre László</i>)	60
KEMÉNY ZSIGMOND (<i>Nagy Miklós</i>)	67
1. Ifjúsága, pályakezdése, egyénisége	67
2. Politikai úttörése, korai regényei	68
3. Forgószélben (A politikus és publicista útja 1847 áprilisától 1853 végéig)	70
4. A regényírói érlelődés esztendei (1847–1854)	73
✓5. Két remekmű (<i>Özvegy és leánya</i> , <i>A rajongók</i>)	74
Történelemszemlélet, történelmi hűség.....	75
Az <i>Özvegy és leánya</i> : konfliktusok, cselekmény, jellemek, sokszínűség *	76
<i>A rajongók</i> : jellege, kompozíciója, emberábrázolása	78
Kitérés a balladás hangvételre Kemény nyelvről, stílusáról – vázaltszerűen	79

* E fejezetek Barta János egyetemi jegyzetének felhasználásával készültek.

6. Magánélet és politikai helytállás. Alkony (1855–1875)	81
A Zord idő	82
Források, történelemszemlélet, történelmi alakok.	
Eszményítés és komikum	82
Elemér és Barnabás: az eszmei háttér. Meseszálak,	
kompozíció, idősíkok	83
JÓKAI MÓR (<i>Nagy Miklós</i>)	86
1. Pályakezdése	86
2. Írói kibontakozása az önkényuralom idején	88
3. A nemzeti romantika útján	90
✓ 4. Az <i>Egy magyar nábob</i> és a <i>Kárpáthy Zoltán</i> (A Dilógia)	91
5. Út a másodvirágzásig (1855–1869)	93
✗ 6. Másodvirágzás és új törekvések (1869–1877)	96
A dicső múlt ébresztése	97
A nemzeti kapitalizmus, az utópia és a kiábrándulás	
jegyében	99
7. Hanyatlás, közjáték a hanyatlásban: harmadvirágzás	
(1878–1904)	101
Harmadvirágzás (1888–1897)	104
A <i>Sárga rózsza</i> (1893)	106
Az utolsó évek	108
✓ 8. Írói nagysága és korlátai	108
MADÁCH IMRE (<i>S. Varga Pál</i>)	110
1. Élete	110
2. Drámái Az <i>ember tragédiája</i> előtt	112
3. Novellái	113
4. Lírája	114
✗ 5. Az <i>ember tragédiája</i>	115
Keletkezése, eszmei előzményei	115
A <i>Tragédia</i> műfaja	117
A mű felépítése, alakjainak szimbolikus jelentése	118
A <i>Tragédia</i> fő alakjai	125
A <i>Tragédia</i> nyelve, stílusa	126
6. A <i>Mózes</i>	127
A MAGYAR DRÁMA A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN	
(<i>Imre László</i>)	129
A DEZILLÚZIÓ KORA (1870–1884)	133
✗ VAJDA JÁNOS (<i>Imre László</i>)	135
1. A Vajda-kérdés	135
2. Pályakezdése	137
3. Az önkényuralom korában	139
4. Szerelmi lírájának továbbfejlődése	140

5. Közéleti költészete	142
6. Tájversei	144
7. A verses regények	146
8. Bölcselő lírája	148
9. Kései szerelmes versei	149
✓ 10. Költői egyénisége, jelentősége	150
✕ ARANY LÁSZLÓ (<i>Imre László</i>)	153
A MODERN MAGYAR IRODALOM ELŐZMÉNYEI (1884–1905)	159
BEVEZETÉS (<i>Nagy Miklós</i>)	161
✕ A MAGYAR LÍRA A SZÁZADUTÓN (<i>S. Varga Pál</i>)	163
KISS JÓZSEF (<i>S. Varga Pál</i>)	166
1. Élete	166
2. Költészete	167
3. Verses elbeszélései	170
4. A szerkesztő	171
REVICZKY GYULA (<i>S. Varga Pál</i>)	172
1. Élete	172
2. Világsemlélete	173
3. Költészete	174
4. Szépprózai írásai	178
KOMJÁTHY JENŐ (<i>S. Varga Pál</i>)	180
1. Élete	180
2. Költészete	181
3. Költői módszere	184
A MAGYAR SZÉPPRÓZA A SZÁZADUTÓN (<i>Nagy Miklós – S. Varga Pál</i>)	187
TOLNAI LAJOS (<i>Nagy Miklós</i>)	188
1. Élete	188
2. Regényei, elbeszélései	189
3. A pálya végén (1890–1902). Összegzés	192
MIKSZÁTH KÁLMÁN (<i>Nagy Miklós</i>)	194
1. Ifjúsága, világképe, műveltsége, pályakezdése (1847–1881)	194
2. Hosszúra nyúlt pályakezdése	195
✓ 3. A <i>Tót atyafiak</i> és <i>A jó palócok</i> (1881–1882)	197

✱4. Távolodás az idilli romantikától (1882–1900)	199
Életút	199
A romantikus vonulat	200
A <i>Szent Péter esernyője</i> (1895)	201
A <i>Beszterce ostroma</i> (1894)	202
Utak a realizmus felé	203
Pár szó a novellista új témáiról	205
5. A regényírás évtizede (1904–1910)	206
Életút	206
Előrelépés nélkül. A <i>Különös házasság</i> (1900) és	
A <i>fekete város</i> (1910)	208
Kísérletek az utolsó évtizedben	210
A <i>Noszty-fő úr esete Tóth Marival</i> (1907)	211
Tér és idő; életanyag és meseszöveg	211
A jellemek és a környezetrajz	212
✱6. Összefoglalás (Romantika, realizmus, modernség;	
Mikszáth korlátai)	213
 BRÓDY SÁNDOR (<i>Imre László</i>)	216
1. Elő pályaszakasza; korai elbeszélései	216
2. Az ezüst kecske	217
3. A <i>Fehér könyv</i>	217
✱4. A <i>nap lovagja</i>	218
5. Drámái	218
✱6. A <i>Rembrandt</i> -ciklus; a pálya vége	219
 ✱AMBRUS ZOLTÁN (<i>Lőrinczy Huba</i>)	221
1. Élete	221
2. Munkássága	222
Regényei	223
A novellista Ambrus	225
 HERCZEG FERENC (<i>Nagy Miklós</i>)	227
1. Élete, irodalompolitikai szerepe	227
2. Életműve a <i>Nyugat</i> diadaláig (1890–1911)	228
 ✱PETELEI ISTVÁN (<i>Nagy Miklós</i>)	231
1. Élete, műveltsége, hírlapírói munkássága	231
2. Elbeszélései	232
A kolozsvári pályaszakasz	232
A marosvásárhelyi pályaszakasz	232

* GOZSDU ELEK (<i>Imre László</i>)	235
1. Élete, pályakezdő regényei	235
2. A novellista és a levélíró	236
JUSTH ZSIGMOND (<i>Imre László</i>)	238
1. Eszmevilága, korai művei	238
2. Tervezett regényciklusa: <i>A kiválás genezise</i>	239
<i>A pénz legendája</i>	239
<i>Gánya Julcsa</i>	240
<i>Fuimus</i>	240
PAPP DÁNIEL (<i>Nagy Miklós</i>)	242
1. Élete, hírlapírói munkássága	242
2. Elbeszélései	242
* GÁRDONYI GÉZA (<i>Imre László</i>)	245
1. Pályája az első sikerekig	245
2. Az érett Gárdonyi	246
TÖMÖRKÉNY ISTVÁN (<i>Imre László</i>)	249
KRITIKAI IRÁNYZATOK A SZÁZADUTÓN (<i>S. Varga Pál</i>)	251
ÁLTALÁNOS TENDENCIÁK	251
A TRAGIKUM-VITA	253
1. Beöthy Zsolt: <i>A tragikum</i>	253
2. Rákosi Jenő: <i>A tragikum</i>	253
3. Péterfy Jenő álláspontja	254
AZ IRODALMI ELLENZÉK	255
Palágyi Menyhért	256
PÉTERFY JENŐ	257
1. Pályakezdése	257
2. Kritikus munkássága	257
3. A filológus	258
BIBLIOGRÁFIAI TÁJÉKOZTATÓ (<i>S. Varga Pál</i>)	261
TARTALOM	273